

**PRIKAZ KNJIGE IZABRANI DUBLOVI –
FILMSKI MONTAŽERI O FILMSKOJ MONTAŽI
(Selected Takes/Film Editors on Editing),
autor Vinsent Lobruto, urednik izdanja
mr Miodrag Medigović; prevodioci
mr Dragan Dimčić i mr Miodrag Medigović,
Institut za pozorište, film, radio i televiziju
Fakulteta dramskih umetnosti, Beograd, 2014.**

Knjiga *Izabrani dublovi – Filmski montažeri o filmskoj montaži (Selected Takes – Film Editors on Editing)* sastoji se od razgovora koje je Vinsent Lobruto (Vincent LoBrutto), instruktor filma i pisac iz Njujorka, vodio krajem osamdesetih godina prošlog veka sa filmskim montažerima zapadne i istočne obale Sjedinjenih Američkih Država. Prava je retkost naći u knjigama o filmu delove u kojima se razotkriva uloga montaže i montažera u stvaranju filma. Ali, kao što kaže sam pisac u uvodu knjige: „Ako je njena priroda (priroda montaže, prim. autora prikaza) da bude nevidljiva, ne znači i da njena važnost kao dela procesa pravljenja filma treba da bude takva.“ (Lobruto 2014: xiv). U toj tvrdnji leži i razlog postojanja ove knjige.

Dvadeset-jedan montažer, sve same legende, ne samo američkog, već i svet-skog filma, u ovim razgovorima otkrivaju kako su, u zatamnjenim montažnim sobama, nastajali filmovi *Ben Hur* (Ben-Hur 1959.), *Lorens od Arabije* (Lawrence of Arabia 1962.), *Francuska veza* (The French Connection 1971.), *Kum* (The Godfather 1972.), *Kabare* (Cabaret 1972.), *Isterivač đavola* (The Exorcist 1973.), *Roki* (Rocky 1976), *Apokalipsa danas* (Apocalypse Now 1979.), *Crveni* (Reds 1981.) i mnogi drugi, obuhvatajući epohu od zlatnog doba Holivuda do digitalnog doba i početka nestajanja filmske trake iz procesa postprodukcije. To je i jedna od velikih vrednosti ove knjige jer je sada jasno da je ona postala neka vrsta testamenta starog načina pravljenja filмова, sa taktinim odnosom prema filmskoj traci koji su mnogi montažeri pamtili kao jedan od najlepših doživljaja u njihovom poslu. Filmska traka

nestaje, a sa njom i rad u kojem je postojao fizički kontakt sa parčicama filma, miris trake, obavezan mrak montažne sobe i zvuk montažnog stola koji od- vaja montažera od spoljašnjeg sveta. Ova knjiga dolazi iz sveta koji mi danas percipiramo sa nostalgijom i osećanjem da je doba velikih filmova i majsto- ra pripovedača nepovratno prošlo. Danas, u eri digitalnog i spektakularnog, nema više ni trake, ni montažnih stolova, a promena je neminovno uticala i na promenu u razmišljanju, kreativnom procesu i saradnji producenta, redi- telja i montažera.

Upravo taj odnos producenta, reditelja i montažera jedna je od velikih tema ovih razgovora. Priroda i dinamika njihove saradnje bila je osnova za stva- ranje svih onih legendarnih američkih filmova koji danas stoje kao temeljne vrednosti svetske istorije filma. Neki od montažera zastupljenih u knjizi su, u svom radnom veku, bili životni saradnici i saputnici jednog reditelja, kao npr. *Suzan Morze* (Susan E. Morse) i *Vudi Alen* (Woody Allen), *Majkl Kan* (Michael Kahn) i *Stiven Spilberg* (Steven Spielberg), a razgovori sa njima nam otkrivaju kreativne dileme, stranputice, nedoumice i genijalna rešenja do ko- jih su, zajedničkim radom, došli u montaži. *Lu Lombardo* (Lou Lombardo) je sarađivao sa *Semom Pekinpoom* (Sam Peckinpah) i *Robertom Altmanom* (Robert Altman) u doba njihove najveće kreativnosti, a razgovor sa njim nam pokazuje koliko su smela i gotovo eksperimentalna rešenja koja su ti filmovi doneli bila proizvod dubokog razmišljanja i razmene mišljenja između redi- telja i montažera. Jer, kako reče *Kerol Litlton* (Carol Littleton), u jednom od razgovora zastupljenih u knjizi: „Montaža je finalna verzija scenarija.“ (Lo- bruto 2014: 20)

Vinsent Lobruto nam, kroz razgovore sa montažerima, pokazuje koliko je pripovedački i kreativni aspekt montažerskog posla temelj dobrog filma, ali i koliko je zanatski aspekt temelj dobrog montažera. Ritam i život jednog filma zavise od toga koliko je montažer u stanju da uspostavi vezu između ideje, uma i ruku koje tu ideju materijalizuju. I kao što mozaičar, radeći na kame- nu i njegovim spojevima, gubi sebe u stvaranju, tako i montažer gubi sebe u filmu i pokušava da oslušne njegove suptilne narativne i ritmičke tokove kao i glumačku igru da bi, u parčicama filma koje treba spojiti, pronašao život i konačnu formu filma koji nastaje.

Američka škola „nevidljive montaže“ i danas je osnova stvaranja velike ve- ćine narativnih filmova koje gledamo u bioskopu i na televiziji. Principi i kreativna rešenja koje takav način konstruisanja filma donosi, azbuka su sva- kog montažera i nezaobilazna stavka u edukaciji svakog čoveka koji želi da

se bavi filmom. Promene u filmskom jeziku i narativnoj strukturi su takođe tema ove knjige, kao i promene u odnosu i očekivanjima koje gledaoci imaju prema filmu. Onoliko koliko je važna odluka kada napraviti rez, toliko je važna i odluka kada ga ne napraviti. Zato je svaki novi film potpuno novi izazov za montažera i neiscrpan izvor saveta, anegdota, grešaka, slučajnih otkrića, sjajnih rešenja i razloga za veličanstvene svađe koje ponekad nastaju u montaži. Zato je o montaži teško i pisati, jer i najbolji filmski kritičari teško mogu ustanoviti da li je i koliko montažer doprineo uspehu ili padu nekog filma. U tome leži još jedna vrednost ove knjige, jer nam, kroz reči samih montažera, govori o tom, pomalo misterioznom procesu koji dolazi na samom kraju stvaranja filma, a suštinski je povezan sa njegovim početkom. I kao što u predgovoru reče Robert Vajz (Robert Wise), nekada montažer, a kasnije čuveni reditelj filmova poput *Priča sa zapadne strane* (West Side Story 1961.) i *Moje pesme, moji snovi* (Sound of Music 1965.): „Siguran sam da će ova knjiga postati neizostavno štivo za sve koji žele da saznaju šta se dešava unutar montažnih soba, te kako i zašto neki delovi filma ostaju na njenom podu.“ (Lobruo 2014: xi)